

**ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΡΜΑΤΟΛΟΥΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ
ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΙΧΟ 216 ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΩΤΙΣΣΑΣ
(1796-1819)**

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Μεταξύ των πολλών χειρογράφων, τα οποία φυλάσσονται στη βιβλιοθήκη της Μονής Ολυμπιώτισσας, περιλαμβάνεται και το υπ' αρ. 216, με 98 φύλλα (30X21,2 εκ). Πρόκειται για ένα κατάστιχο των τσιφλικιών τα οποία κατείχε η μονή στα χωριά Βουβάλα (Αζωρο), Φαρμάκη, Ντάβα (Διάβα)¹ και Τσαπουρνιά, το οποίο καλύπτει την περίοδο 1.10.1796-1.11.1819.²

Τα τσιφλίκια αυτά αγόρασε η Μονή της Ολυμπιώτισσας σταδιακά, αρχίζοντας από τη Βουβάλα, την οποία κατείχε ήδη πριν από το 1730, σύμφωνα με το χρυσόβουλο του Ρουδόλφου Καντακουζηνού αυτού του έτους. Την 1η Μαΐου 1779 αγόρασε χωράφια έκτασης 7 ζευγαριών (700 περίπου στρεμμάτων) από τον Οθωμανό γαιοκτήμονα χατζη-Αλή εφέντη και στις 5 Μαΐου 1801 άλλα χωράφια έκτασης 2 ζευγαριών (200 περίπου στρεμμάτων) από τον Οθωμανό Ταίπ αγά.³

Το τσιφλίκι της Φαρμάκης αγόρασε η Ολυμπιώτισσα την 5η Μαΐου 1801 από τον οθωμανό γαιοκτήμονα Εμίν αγά, αντί 3.000 γροσίων. Από τον ίδιο πωλητή και την ίδια ημερομηνία αγόρασε και το τσιφλίκι της Ντάβας (Διάβας) αντί 5.000 γροσίων.⁴ Τελευταίο αγοράστηκε το τσιφλίκι της Τσαπουρνιάς, το οποίο περιήλθε στην κυριότητα της μονής το 1810.⁵

Οι καλλιεργητές των τσιφλικιών αντιμετώπιζαν πολλές δυσκολίες στην πληρωμή των φόρων, προφανώς λόγω των άσχημων σοδειών, όπως προκύπτει από μία σχετική αναφορά στις πληρωμές της Βουβάλας, η οποία είναι καταχωρισμένη στο φ. 16β του καταστίχου και έχει ως εξής: «Αυτά: τά 543,5 [γρόσια] μένον, να τα ρίξωμεν / του

---

1. Διαλυμένος οικισμός του Ολύμπου, πάνω από την Τσαριτσάνη.

2. Για την παρούσα μελέτη οφείλουμε ευχαριστίες στο ΙΠΑ/ΜΙΕΤ και στον αρχιμανδρίτη π. Βασίλειο Σπαρμιώτη, για τα αντίγραφα του καταστίχου τα οποία μας παραχώρησαν σε ηλεκτρονική μορφή.

3. Ευάγγ. Α. Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα*, ΚΕΜΝΕ, Αθήναι 1967, 521 (χρυσόβουλο), 116 και 462 (αγορά από τον χατζη-Αλή εφέντη), 145 και 438 (αγορά από τον Ταίπ αγά)· Γρηγόριος Π. Βέλκος, *Ο αρχαιότερος κώδικας της Μονής Παναγίας Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας*, έκδοση της Ι. Μ. Παναγίας Ολυμπιώτισσας, Ελασσόνα 1994, 38 (αγορά από τον Ταίπ αγά), 73 (αγορά από τον χατζη-Αλή εφέντη, αλλά 1781 και όχι 1779).

4. Ευάγγ. Α. Σκουβαράς, *ό. π.*, σ. 145 και 439 (αγορά της Φαρμάκης), 439 (αγορά της Ντάβας)· Γρηγόριος Π. Βέλκος, *ό. π.*, σ. 39 (αγορά της Φαρμάκης), 38 (αγορά της Ντάβας).

5. Ευάγγ. Α. Σκουβαράς, *ό. π.*, σ. 146-147, 440.

χρόνου, με το διαφορόντα, όσάν όποϋ τοϋς έφά/νηκαν βαργιά φετος, ήσος τοϋ χρόνου θέλοντας / ό θεός: έλθουν ελαφρότερα τα δοσίματα».⁶

Τα οικονομικά στοιχεία της Βουβάλας καλύπτουν τα φ. 2α-50β, της Φαρμάκης τα φ. 52α-61β, της Ντάβας τα φ. 66α-77β και της Τσαπουρνιάς τα φ. 90α-97α.

Μελετώντας το περιεχόμενο του καταστίχου εντοπίσαμε αρκετές αναφορές για τους αρματολούς της περιοχής Ελασσόνας, την περίοδο 1796-1819, οι οποίες προσθέτουν κάποια στοιχεία στα μέχρι τώρα γνωστά γι' αυτούς. Για τον λόγο αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε τις αναφορές αυτές, ανά τσιφλίκι, στις σελίδες που ακολουθούν για να καταστούν προσιτές σε όλους. Οι περισσότερες αναφορές περιέχονται στις καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Βουβάλας, καθώς οι καταχωρίσεις τού τσιφλικίου αυτού καλύπτουν τον μεγαλύτερο αριθμό φύλλων του καταστίχου, και οι λιγότερες, μόνο μία, στις καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Ντάβας-Διάβας.

1. ΟΙ ΑΠΟΛΑΒΕΣ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΤΣΙΦΛΙΚΙ ΤΗΣ ΒΟΥΒΑΛΑΣ

Στο κατάστιχο 216 της Ολυμπιώτισσας οι καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Βουβάλας, όπως προαναφέραμε, περιλαμβάνονται στα φύλλα 2α-50β και καλύπτουν την περίοδο 1796-1819. Στην κορυφή του φ. 2α αναφέρονται τα εξής: «1796: όκτομβρίου: α" έλογαριάσθημεν μέ τόν γιάχον σοϋμπασιν⁷ / όποϋ ήτα[ν] στίν βουβάλα, και τόν έβγάλαμαν, και έβάλαμαν τόν βλαχό κασοϋμαγαν. Δια να σινάσι:⁸ τα δευτέρια τής αϋτινής / χρονιάς: και κάνομεν, τής παροϋσις πλάκης: / όπου: νά ευρίσκον δια πολόν κερόν: και όσα / να ρί[π]τονται. στα χοριά μας: νά έπερνόνται έδό: / όποϋ νά ευρίσκονται γεγραμένα».

Πρώτος εμφανίζεται στο τσιφλίκι της Βουβάλας ο Λιβαδιώτης Βλαχοθόδωρος,⁹ το 1797, με ένα μικρό ποσό (10 γρόσια μαζί με τον μπουλούμπαση¹⁰) και ακολουθεί ο Νικοτσάρας,¹¹ το 1798, με ένα πολύ μεγάλο ποσό (407 γρόσια), αποκαλούμενος τρεις

---

6. Το ποσό αυτό των 543,5 γροσίων ο διαχειριστής του τσιφλικίου το επιμέρισε στους καλλιεργητές του, την 1.11.1805, όπως αναφέρεται στο φ. 22β του καταστίχου.

7. Σοϋμπασης < τ. subasi' τιμαριούχος υπό τις διαταγές του αλάι μπή με διοικητικές και αστυνομικές αρμοδιότητες, υπεύθυνος για την είσπραξη των φόρων.

8. Σινάσι < συνάξει, συγκεντρώσει.

9. Ο Βλαχοθόδωρος, αρματολός του Λιβαδίου, ήταν αντίζηλος του αρματολού Πάνου Τσάρα, γαμπρού του μεγάλου αρματολού του Ολύμπου Πάνου Ζήδρου και πατέρα του Νικοτσάρα, τον οποίο δολοφόνησε γύρω στα 1788. Βλ. Αλέξης Πολίτης, *Το δημοτικό τραγούδι. Κλέφτικο*, «Ερμής», Αθήνα 1973, 55.

10. Μπουλούμπασης < τ. böyük başi' αρχηγός του μπουλουκίου, ενός μικρού στρατιωτικού σχηματισμού.

11. Τα σχετικά με τον Νικοτσάρα, βλ. Ευάγγ. Α. Σκουβαράς, *ό. π.*, σ. 148-149· Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1987, 523-530· Θωμάς Β. Παπακωνσταντίνου, *Ιστορικά του Ολύμπου. Νίκο Τζάρας, ο ολύμπιος «Αχιλλέας» του υπόδουλου Γένους*, εκδόσεις «Όλυμπος», Αθήνα 2005.

φορές θεοήλατος.¹² Μετά το 1801 ο λουφές¹³ για τον Νικοτσάρα και τους Τσαραίους βαίνει συνεχώς μειούμενος, καθώς ο Νικοτσάρας έχει φύγει από την περιοχή.¹⁴ Μολονότι, όμως, έφυγε και δρούσε στη θάλασσα, επέστρεψε δύο φορές στο αρματολίκι του, άγνωστο για πόσο χρονικό διάστημα, το 1802, οπότε έλαβε 25 γρόσια ως τζαουσιάτικο¹⁵ («1802 μαΐου 30: όταν άπέρασεν ό νίκος τζιάρα τζιαουσιάτικα 25») και το 1804, μετά τις 15 Απριλίου, οπότε έλαβε άλλα 33 γρόσια ως χάρτζι:¹⁶ («1804: χάρτζι τοῦ καπετάν νήκου 33»). Η επιστροφή του αυτή σημαίνει ότι συμβιβάσθηκε, προσωρινά, με τον Αλή πασά.¹⁷

Κατά το χρονικό διάστημα της απουσίας του, στην περιοχή του αρματολικίου παρέμειναν κάποια παλικάρια του, τα οποία εξακολουθούσαν να λαμβάνουν χρήματα και διάφορα είδη από το τσιφλίκι της Βουβάλας, μέχρι τον Μάιο του 1807. Μία φορά μάλιστα, το 1806, έλαβαν βοήθεια με διαταγή των οθωμανικών Αρχών της επαρχίας: «τοῦς τζιαράδισ βόήθια με ορισμόν τοῦ βιλαετχιού». Μετά τον Μάιο του 1807 δεν αναφέρονται πια οι Τσαραίοι (Τζιαράδες). Αντιθέτως, τα ποσά του Βλαχοθόδωρου αυξάνουν και οι αναφορές στο όνομά του πληθαίνουν. Σημειωτέον ότι εισέπραττε χειμωνιάτικο και καλοκαιρινό τζαουσιάτικο, οπότε φαίνεται ότι έμεινε μόνος κυρίαρχος στην περιοχή του δυτικού Ολύμπου. Το 1810 αναφέρεται η γυναίκα του (καπετάνηνα θεοδόρινα) και το 1816 ο γιος του, ως καπετανόπουλο, ο οποίος είχε μάλλον ενηλικιωθεί και πλαισιώνε το αρματολικό σώμα του πατέρα του. Στο φ. 37β (1 Νοεμβρίου 1811) αναφέρεται η χαρά (γάμος) του καπετάνου.

Από τις αναφορές στο κατάστιχο 216 προκύπτει ότι ο Βλαχοθόδωρος ήταν ο άνθρωπος του Αλή πασά στην περιοχή βορειοδυτικά της Ελασσόνας. Αναφέρεται, μάλιστα, ότι την 1η Νοεμβρίου του 1808 οδήγησε μία κόρη στα Ιωάννινα, η οποία προοριζόταν προφανώς για το χαρέμι του Αλή πασά, και έλαβε γι' αυτό από το τσιφλίκι της Βουβάλας 102 γρόσια, κατά την αναχώρησή του, και άλλα 100:15 κατά την επιστροφή του, οπότε επανέφερε και την κόρη. Τον ίδιο καιρό οδήγησε κάποιον στα

---

12. Το προσηγορικό θεήλατος σημαίνει ο ελαυνόμενος υπό του Θεού, ο καταδιωκόμενος. Από το ρήμα θεηλατούμαι, το οποίο σημαίνει καταδιώκομαι, πλήττομαι υπό του Θεού. Βλ. Δημ. Δημητράκος, *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, εκδόσεις «Δομή», Αθήνα (χ.χ.), τ. Ζ, 3310.

13. Λουφές < τ. ulufe μισθός.

14. Είναι γνωστό ότι τον Απρίλιο του 1801 ο Νικοτσάρας είχε προσεγγίσει το Άγιο Όρος. Βλ. Αλέξης Πολίτης, *ό. π.*, σ. 55. Το 1803 δρούσε ως πειρατής στο Αιγαίο. Ο περιηγητής Bartholdy αναφέρει ότι το 1803 οι Τσαραίοι διέθεταν 500 άνδρες και ότι είδε μία επιστολή του Νικοτσάρα και κάποιου Γαλέα προς τους Αμπελακιώτες με την οποία απαιτούσαν, με επιτακτικό ύφος, προμήθειες και τρόφιμα, αλλιώς θα κατέστρεφαν το παν. Βλ. J. L. S. Bartholdy (μετ. Φώντας Κονδύλης), *Ταξιδιωτικές εντυπώσεις από την Ελλάδα, 1803-1804*, «Εκάτη», Αθήνα 1993, 88' πρβ. Απόστολος Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 524.

15. Τζαουσιάτικο· τα έξοδα, η αμοιβή του τζαούση-τσαούση, του επικεφαλής μιας ομάδας στρατιωτών οι οποίοι φύλαγαν τα στενά περάσματα (δεοβένια).

16. Χάρτζι < τ. harc δαπάνη, έξοδο.

17. Αλέξης Πολίτης, *ό. π.*, σ. 55.

Ιωάννινα και έλαβε 40 γρόσια, «*δια το βγιο¹⁸ του κλε[φ]τη*». Συχνά εισέπραττε από τους χωρικούς το τζαουσιάτικο (χειμωνιάτικο και καλοκαιρινό) και το ποδοκόπι.¹⁹ Το ποδοκόπι, το οποίο ήταν μικρό συνήθως ποσό, το εισέπραττε για πολλούς λόγους. Το 1817 το εισπράξε για την πανούκλα του Λιβαδίου (1817),²⁰ όπως αναφέρεται στις καταχωρίσεις της Βουβάλας και της Τσαπουρνιάς. Πολύ συχνά του πρόσφεραν κρασί, ρακί,²¹ αρνιά και κριάρια στα οποία είχε ιδιαίτερη αδυναμία, βούτυρο, μέλι, κριθάρι για τα άλογά του, και χρηματικά ποσά ως δώρα (*ικράμι*). Λόγω της απληστίας του έφθασε στο σημείο, το 1799, να επιβάλει πρόστιμο στους χωρικούς της Βουβάλας 44 γροσίων και 48 ο κολιτζής²² του όταν ψόφησε το άλογό του!

Το 1808 αναφέρονται δύο μέλη της αρματολικής ομάδας του, ο Φάκας²³ και ο Μότζιος, για τους οποίους, όμως, δεν διαθέτουμε πληροφορίες. Εκτός από τους Τσαραίους και τον Βλαχοθόδωρο, αναφέρονται, μία φορά μόνο, οι καπεταναίοι Κώστας και Πούλιος, οι οποίοι είναι ο Κώστας Τζαχειλάς,²⁴ αρματολός της Ραψάνης, και ο Πούλιος Ταμπάκης,²⁵ αρματολός της Διάβας.

Μία φορά, το 1806, σημειώνεται ότι οι καλλιεργητές του τσιφλικιού της Βουβάλας έδωσαν «κρασί τους αρματολούς» γεγονός το οποίο δείχνει ότι πρόκειται για έλληνες αρματολούς της περιοχής, διότι οι μουσουλμάνοι δεν πίνουν οινοπνευματώδη ποτά.²⁶

Στη συνέχεια παραθέτουμε, με την ορθογραφία τους, το σύνολο των αναφορών τις σχετικές με τους αρματολούς.

	γρόσια
φ. 2α, 1796 Οκτωβρίου α΄ τό βελαέτι ²⁷ χάρτζι καί άρματολήκι ²⁸	1200

18. Βγιο < βιο· ζώα, περιουσία.

19. Ποδοκόπι και απεδοκόπι· αμοιβή για μία συγκεκριμένη αποστολή, όταν απαιτούνταν κυρίως πεζοπορία.

20. Προφανώς για να ενημερώσει τους κατοίκους των γύρω οικισμών, ώστε να λάβουν μέτρα προφύλαξης.

21. Ρακί· τσίπουρο.

22. Κολιτζής· ο επικεφαλής στο κόλι (< τ. κοί πτέρυγα, τμήμα του αρματολικιού).

23. Ο Φάκας αναφέρεται και στις καταχωρίσεις του 1813.

24. Πληροφορίες γι' αυτόν, βλ. Θανάσης Δουμακής, «Το αρματολίκι του κάτω Ολύμπου και οι Τζαχειλαίοι της Ραψάνης», *Σελίδες από την ιστορία της Ραψάνης. Πρακτικά Α΄ Ιστορικού Συνεδρίου Ραψάνης, Ραψάνη 24 Νοεμβρίου 1996*, Λάρισα 1997, 35-45· Κώστας Σπανός, «Δήμος Τζαχειλάς», *Καρνά Ολύμπου*, 7 (Λάρισα 2007) 10-11.

25. Γι' αυτόν, βλ. Κώστας Σπανός, «Ο τσαριτσανιώτης αρματολός και αγωνιστής του 1821 Πούλιος Ταμπάκης», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 29 (1996) 3-9.

26. Το 1810, αναφέρεται κρασί προς τους αρματολούς και στις καταχωρίσεις της Φαρμάκης.

27. Βιλαέτι < τ. vilayet· νομαρχία, διοίκηση, διοικητική περιφέρεια. Εδώ είναι η επαρχία της Ελασσόνας.

28. Ο όρος αρματολίκι εδώ προσδιορίζει την αμοιβή του καπετάνιου του αρματολικιού. Επειδή στο ποσό των 1.200 γροσίων συνυπολογίστηκε και το «βιλαέτι χάρτζι», δηλαδή με την εισφορά για τις οθωμανικές Αρχές της Ελασσόνας, δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε το ακριβές ποσό το οποίο έλαβε ο αρματολός το 1796.

φ. 4α, 1797 Νοεμβρίου α΄ τον βλαχοθεό(δωρο) και μπουλούμπ(αση)	10
φ. 6α, 1798 Νοεμβρίου α΄ τόν ἄγχιον καί θεοῦλατον: νίκον	407
φ. 7β, 1798 Νοεμβρίου α΄ διά τόν βλαχοθεόδορον	10
φ. 8α, 1799 Νοεμβρίου α΄ τόν θεοῦλατον: νήκ(ον) τζι(άραν) λοφ(έν)	475
φ. 9β, 1799 Φεβρουαρίου 23 τόν βλαχοθεόδορον ἠκράμι ²⁹	50
τζερεμέν ³⁰ διά τό ἄλογον τοῦ βλάχο ³¹ ἐψόφισεν	40
ὁ κολιτζής τζερεμέν διά τό ἄλογον 1799 Μαΐου 25	48
τόν θεοῦλατον νίκ(ον): λοφέν	350
φ. 11α, 1800 Φεβρου(αρίου) 23 διά τοῦς κολιτζίδις τόν γερό περιστέριν ³²	35:20
1800 Μαρτίου 27 τοῦς ιδίους κολιτζίδις ὁ γεροπερισ(τέρης)	17
1800 Ἰουλίου 6 τζιαουσιάτηκα τόν τζιαρόπουλον	21:20
1800 Ἰουλίου 20 τζιαουσιάτικο 6 καί διά το νήκον κρασί 11:20	17:20
κρασί τόν βλαχοθεόδωρον	7
τό διάφορον διά τήν ὁμολογίαν τοῦ νήκου	15
φ. 13α, 1801 Φεβ(ρουαρίου) 5 τόν καπετάν θεόδορον κέρασμα	40
λοφέν τόν καπετάν κώνσταν ³³	400
ἔτερα τόν ποῦλιον ³⁴	205
φ. 16α, 1802 Ἰανου(αρίου) 12 χάρτζι τοῦς ἀρματολοῦς τζιαράδ(ες)	150
1802 Μαΐ(ου) 30 ὅταν ἀπέρασεν ὁ νήκος τζιάρρα τζιαουσιάτικα	25
1802 Ἰουλίου 20 τόν τζιαράδον	130
φ. 16β, 1803 Νοεμβρίου α΄ τᾶ ὀπισθεν τόν τζιάράδον	130

29. Ικράμι < τ. ikram: προσφορά, δῶρο, περιποίηση.

30. Τζερεμές < τ. ceceme: πρόστιμο.

31. Πρόκειται για τον Βλαχοθόδωρο.

32. Γερο-Περιστέρης: ο προεστός Περιστέρης.

33. Είναι ο αρματολός Κώστας Τζαχείλας.

34. Είναι ο αρματολός Πούλιος Ταμπάκης.

φ. 19α, 1803 Ίουνίου 10	
λοφέν τοῦ τζιαρόπλου καί χάριν	130
διά δύο ωκ(άδες) ³⁵ νταμπάκον ³⁶	16
φ. 22α, 1804 [μετά τις 15 Απριλίου]	
χάρτζι τοῦ καπετάν νήκου	33
φ. 24β, 1805 Νοεμβρίου α΄	
τοῦς τζιαράδης ἠκράμι	15
τῶν τζιαράδο[ν] δεύτερ[η] βοϊθια	30
φ. 26β, 1806 Νοεμβρίου α΄	
2: απεδοκόπ(ια): ασλ. ³⁷ 3:20 καί κρασί τοῦς αρματολ(οῦς)	13:20
τοῦς τζιαράδης βοῆθια με ορισμόν ³⁸ τοῦ βιλαιτχιουῦ	45
φ. 27β, 1807 Μαΐου α΄	
τόν τζιαράδον χάριν: ασλ. 40 και απεδικόπι 4:20	44:20
φ. 29α, 1807 Φεβρ(ουαρίου) 8	
τζιαοῦσιατηκο τόν βλαχοθεόδωρον	3:20
απεδοκόπ[ι] τον καπετάν θεόδ[ωρον]	3:20
τοῦς ἀνθρώπους τοῦ καπετάν θεόδ(ωρου) κόπον μάζωνα ³⁹ τά γενήματα ⁴⁰ του μαρτι: (;)	11
τοῦς ἡδious τοῦ βλαχοθεοδῶρου πεδοκόπι τριγοῦσαν ταμπέλια τοῦ μαρ:	7
φ. 29β, 1808 Νοεμβρίου α΄	
διά τα 500 κλεύτηκα ὁποῦ ἐδόσαμεν τόν βλαχ[ο]:θ(εόδωρον): διάφορ(ον)	25
φ. 32α, 1808 Νοεμβρίου α΄	
ὄσα τρέχον δια τόν καπετάν θεόδωρον:	
κέρασμα ὅταν πίρεν τῆν κόριν δια τά ἰωάννηνα	102
τζιαουσιάτηκα αυτουνοῦ ασλ. 4 καί δια προσταγῆς του βοϊθια μοναστήρι κλικόβου ⁴¹ ασλ. 10, καί ένα αρνή του σκιβαλίδα	17:20
ἕναν ἀνθρωπον πίρεν δια τα ἰωαννηνα δια το βγιό του κλε[φ]τη τα πίρεν αυτός ὁ ἴδιος ὁ βλαχθέδορ[ος] ὅπου τριγοῦσαν ὁ κόσμος ταμπέλια καί αὐτός επερνε ἀπεδοκόπι	40

35. Οκά· μονάδα βάρους της οθωμανικής εποχής ἴση με 1,282 κιλά.

36. Νταμπάκος < ταμπάκος < ισπ. tabaco ψιλοκομμένος καπνός. Τα παλικάρια, λοιπόν, του Νικοτσάρα ἦταν καπνιστές.

37. Ασλάνια· γρόσια.

38. Ορισμός διαταγή. Με διαταγή, προφανώς της οθωμανικής διοίκησης (βοϊβόδα), δόθηκε ἡ βοήθεια των 45 γροσίων στους Τσαράδες, στα μέλη του σώματος του Νικοτσάρα τα οποία παρέμεναν στην περιοχὴ, μετά τη φυγὴ του αρχηγού τους.

39. Μάζωνα· συγκέντρωσαν.

40. Γεννήματα· σοδειές των δημητριακών.

41. Κλίκιοβο < Γκλίκιοβο· το σημερινό Σαραντάπορο της Ελασσόνας. Πρόκειται για την Μονὴ της Κοίμησης της Παναγίας. Βλ. Στέφανος Δαλαμπύρας, «Το μοναστήρι της Παναγίας, στο Σαραντάπορο της Ελασσόνας», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 8 (1985) 129-139.

τον τζιαουσην ⁴² του φακαν: άσλ. 3 και 6: τόν μότηζιον	9
έτη αυτόν γίρσιμα ⁴³ άπο τα ίωάνηνα όταν ήφερεν τό κορί(τσι)	100:15
και 10: ταγ(άρια) ⁴⁴ κριθάρι χάριν	11
φ. 34α, 1809 Νοεμβρίου α΄	
ένα άρνή και έν κριάρι δια τόν καπετάν θε[ο]δ(ωρον)	26
κρασί στο χάνη τόν καπετάν θεόδ(ωρον)	3:10
24 ωκ(άδες) κρασ(ί) τοϋ καπετάν θεό(δωρον)	3
τον καπετάν θεόδορον ύκράμι δια το σεφέρι ⁴⁵	100
φ. 36α, 1810 Νοεμβρίου α΄	9
δίο σφαχτά: ⁴⁶ ο ζιάμπος και ζορνέκις δια τήν καπετάνηνα θεοδόρινα	13:20
κρασί τόν καπετάνο στο χάνη	4:12
ο τζιάνης τηρί δια τον βλαχοθεόδορο	6:20
φ. 37β, 1811 Νοεμβρίου α΄	
τον καπετάνον βοίθεια διά το καρδήκι ⁴⁷	40
τζαουσιάτικα τοϋ καπετάνου: 4 και κέρασμα τον δήμον ⁴⁸ 5	9
ένα κριάρι εις τήν χαράν ⁴⁹ τοϋ καπετάνου 9:20. διά πεσχέςσι ⁵⁰ άρνια τό μεγασάβ(βατο) 23:10	32:30
ένα κριάρι τόν καπετάνον εις τήν σύναξιν	10
ένα άρνί τόν καπετάνον και τζιαουσιάτικα	10
φ. 40α 1813, Νοεμβρίου α΄	
τοϋ καπετάν θεοδόρου τήν προμούτα ⁵¹	100
φ. 41β, 1813 Μαρτίου 17	
ξεκλεμέν ⁵² διά τα μαληά τον φάκαν	36
τζιαουσιά(τικο) τον καπετάνον: 6 και πεδοκόπι διά τους ξένους: 1	7
δίο αρνιά, ό διμολοπλους ⁵³ και ζούρνέκης, τον κύρ άναστάσην και κα- πετάνον	8
τζιαουσιάτ(ικον) τον βλ(αχο)θ(εόδωρον)	6
τον β(λα)χ(ο)θ(όδωρον) έν κριάρι του ταξ..	9

42. Τζαούσης < τ. çanus· κατώτερος αξιωματικός, υπαξιωματικός.

43. Γύρισμα: επιστροφή.

44. Ταγάρι: μονάδα μέτρησης των σιτηρών, το 1/2 του σταμπολιού ή αλτσεκίου, ίσο με 11 οκάδες (14,102 κιλά).

45. Σεφέρι < τ. sefer· πόλεμος. Δεν είναι εύκολο να προσδιορίσουμε για ποιον πόλεμο έλαβε ο Βλαχοθόδωρος τα 100 γρόσια.

46. Σφαχτά: ζώα, κυρίως γιδοπρόβατα.

47. Δεν είμαστε βέβαιοι αν πρόκειται για το τοπωνύμιο Γαρδίκι.

48. Παρακάτω αναφέρεται ως Δημουλάς.

49. Με την λέξη «χαρά» εννοεί, μάλλον, τον γάμο του γιου του Βλαχοθόδωρου, ο οποίος παρακάτω αναφέρεται ως καπετανόπλο.

50. Πεσχέςσι < τ. peşkes· δώρο.

51. Προμούτα-μπρομούτα: ειδοποίηση του χρέους.

52. Ξεκλεμές < τ. eksilmek· ελάττωση, μείωση.

53. Δημολόπλος < Δημολόπουλος· ο γιος του Δημουλά.

τόν καπετάν θεόδωρον δεκ(εμβρίου) 2 κίνησεν διά τα ἰωάννηνα	100
φ. 43α, 1814 Νοεμβρίου α΄	
του βλαχοθώδορο μίαν προμούτα περσινή ἔμενεν ἄριχτη	100
το διάφορον χρόνον καιρόν διά ταυτᾶ ⁵⁴	124:20
10 οκ(άδες) μέλη, ρίζη: 25 οκ(άδες) τζιαουσιάτ(ικο) τοῦ καπετάνου	6 43
φ. 45α, 1816 Νοεμβρίου α΄	
το χημονιάτικον τζιαουσιάτικον του καπετάνου	6
ἓνα ἄρνι τῆς στάμινας ⁵⁵ διά τόν καπετανόπλουν ⁵⁶	5
το καλοκερινόν τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου	6
ἓνα ποδοκόπι (...) διά τό ἔξέταγμα τῶν κλεπτῶν	1:30
τό τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου χημονιάτικο	6
φ. 47α, 1817 Νοεμβρίου α΄	
τό τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου	6
και δύο ἀπεδοκόπια διά τό νουζούλι ⁵⁷	3
ἓνα ἀπεδοκόπι διά τόν ἴδιον τῆς πανούκλας ⁵⁸ τοῦ λιβαδίου	1:20
τό τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου	6
φ. 48β, 1817 Νοεμβρίου α΄	
τζιαουσιάτικον τόν καπετάνον	12
ὁ Νικόλας ἓνα κριάρι τόν καπετάνον	12
ὁ Ζιάκος βαγγέλη ἓνα ἄρνι τόν καπετάνον	5
ὁ Ζουρνέκης ἓνα ἄρνι τόν καπετάνον	5
ὁ Δημολόπλος δύο ἄρνια τόν καπετάνον	10
ὁ Κανακόπλος ⁵⁹ ἓνα ἄρνι τόν καπετάνον	5

2. ΟΙ ΑΠΟΛΑΒΕΣ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΤΣΙΦΛΙΚΙ ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ

Στό κατάστοιχο 216, οι καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Φαρμάκης, όπως προαναφέραμε, περιλαμβάνονται στα φύλλα 52α-61β και καλύπτουν την περίοδο 1808-

54. Στο διάφορο (τόκο) υπολογίσθηκε και ἓνα ποσό 191:13 γροσίων από την περυσινή φορολογία (χανές).

55. Στάμαινα· η γυναίκα του Στάμου (Σταμάτη).

56. Καπετανόπουλο· είναι ο γιος του Βλαχοθόδωρου.

57. Νοζούλι < τ. nuzul' επαχθέστατος ἑκτακτος φόρος που επιβλήθηκε τον 16ο αι. σε μη μουσουλμάνους. Πληρωνόταν σε τρόφιμα τα οποία προορίζονταν για τον επισιτισμό του στρατού στο πεδίο της μάχης. Αργότερα έγινε χρηματικός για οθωμανούς αξιωματούχους.

58. Πρώτη, μάλλον, γραπτή μαρτυρία για την επιδημία της πανούκλας στο Λιβάδι της Ελασσόνας. Την σχετική παράδοση, βλ. Ελευθέριος Κ. Γκούμας, *Λιβάδι. Γεωγραφική, ιστορική, λαογραφική επισκόπησης*, Λιβάδι 1973, 77-78. Στο φ. 94β (23.5.1817), με τις καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Τσαπουρνιάς αναφέρεται ἓνα ποδοκόπι «διά φύλαξιν τῆς πανούκλας», χωρίς όμως το όνομα του αποδέκτη του χρηματικού ποσού.

59. Κανακόπλος < Κανακόπουλος· ο γιος του Κανάκη.

1819.

«1808: νόεμβρίου: α': ὄσα ριξίματα ἀπο τό βιλαέτη, καί ὄσαλα⁶⁰ / δοσίματα τῆς χρονιάς: δια το φαρμάκι νά τα ρίζομεν στο δευτέρι / τοῦ χοργιοῦ: στα ὀνόματα: του καθενοῦ ὀτη πέσι».

Καθὼς ο Νικοτσάρας δεν ζούσε πια και η αρματολική ομάδα του δεν υπήρχε, στις καταχωρίσεις του εν λόγω τσιφλικίου δεν γίνεται καμία αναφορά στους Τσαραίους. Ο Βλαχοθόδωρος ἦταν ο μοναδικός κυρίαρχος στο αρματολίκι. Το κρασί, τα αρνιά και τα κριάρια που ἔλαβε ἀπὸ τους χωρικούς της Φαρμάκης εἶναι ἐπίσης ἀρκετά, ὅπως και των χωρικών της Βουβάλας.

	γρόσια
φ. 52β, 1808 Απριλλίου 19	
ὀ μπίλης δια τόν βλαχοθεόδορον δια τα ἰωάννινα	40
κρασί τόν καπεταν θεοδορ(ον)	7:20
φ. 53β, 1809 Νοεμβρίου α'	
ἠκράμη τό βλαχοθεόδορο	50
στο χάνη χάρτζι ο καπετάν θεόδ(ωρος)	19
φ. 54β, 1810 Νοεμβρίου α'	
ἠκράμη τόν βλαχο θεόδορον	20
τοῦς ἀρματολοῦς κρασί 5: ἔτη ⁶¹ αυτονοῦς κρασί 4:10	9:10
τζιαουσιάδι(κο) τόν καπετάν θεόδ(ωρον)	4
φ. 55β, 1811 Νοεμβρίου α'	
διά τόν καπετάνον κρασί: μέτρα ⁶² 4: γρ(όσια) 16 και ἔν πεδοκόπι πα- ράδες) 30	16:30
τόν καπετάνον βοίθεια ὀ γερολιόλιος ⁶³	20
διά τοῦς ἀρματολούς κρασί ὀ χοντροζιγούρος	3
χάρτζι εἰς τό χάνι διά τον καπετά(ν) 3:06 καί τζιουσιά(τικο) 8:10	11:16
φ. 56β, 1812	
τόν καπετάνον μέ προσταγῆν τῶν προεστῶν	5
φ. 57α, 1813 Νοεμβρίου α'	
τήν προμούτα τοῦ καπετάν θεοδώρου	50
φ. 58α, 1813 Νοεμβρίου α'	
Ὀ νέστωρας ἔν ἀρνί εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	30
Ὀ Δῆμος Σαρῆ ἔν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	40
Ὀ Γιάννης γκάλης ἔν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	27:20
Ὀ Γιώργης ζυγούρης ἔν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	15
Ὀ Στέριος ἔν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	16

60. Ὀσαλα: ὄσα ἄλλα.

61. Ἐτη < ἔτι ἀκόμα, ἐπιπλέον.

62. Μέτρο (medre)· μονάδα μέτρησης των υγρῶν, κυρίως του κρασιού, ἴση με 10 περίπου λίτρα. Βλ. N. Beldiceanu-P. S. Nasturel (μετ. Αλ. Αγγελοπούλου), «Η Θεσσαλία στην περίοδο 1454/55-1506», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 19 (1991) 125.

63. Γερο-Λιόλιος ο προεστός Λιόλιος.

Η ζυγούρινα ἓν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	14
Ὁ Γερολιόλιος	34:20
Ὁ Χρῦσος ἓν κριάρι εἰς τόν κ(α)π(ετάνον) καί ἄλλοῦ	19
φ. 58β, 1814 Νοεμβρίου α΄	
εἰς τήν μπανήγηριν ⁶⁴ ἦττον ὁ καπετᾶν θεόδωρος κρασί ὀκ(άδες) 34	6:32
φ. 59β, 1815 Νοεμβρίου α΄	
τό τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου τόν χειμόνα	4
κρασί διά τόν καπετάνον	3
τό τζιαουσιάτικον τοῦ καπετάνου ὁ γερολιόλιος	8
φ. 60β, 1816-1817	
ὁ γερολιόλιος ἓνα κριάρι τόν καπετάνον	12
ὁ ἴδιος τόν καπετάνον	15
ὁ νέστορας :4: κριάρια τόν καπετάνον	48
ὁ δήμος ἓνα κριάρι τόν καπετάνον	12
ἡ στάμινά ⁶⁵ ἓνα ἀρνὴ τόν καπετάνον	5
ἡ ζυγούρινα ⁶⁶ ἓνα κριάρι τόν καπετάνον	12
ὁ νίκος ζιάκου :2: ταγ(άρια) ⁶⁷ κριθάρι	5
φ. 61β, 1817-1818	
Ὁ Δήμος ἓνα κριάρι τόν καπετάνον	10
Ὁ Νέστωρας ἓνα ἀρνὶ τόν καπετάνον 5 καί κριθάρι 20	25
Ὁ στέριος ἓνα ζηγοῦρι ⁶⁸ τόν καπετάνον	5
Ὁ Χρῦσος ἓνα ἀρνὶ τόν καπετάνον	5
Ὁ Γερολιόλιος διά τόν καπετάνον κρασί καί ῥακὴν ⁶⁹	4:30
τζιαουσιάτικον τόν καπετάνον	8
κριθάρι ταγάρια 8 ⁷⁰	16

3. ΟΙ ΑΠΟΛΑΒΕΣ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΤΣΙΦΛΙΚΙ ΤΗΣ ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑΣ

Στο κατάστιχο 216 της Ολυμπιώτισσας οι καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Τσαπουρνιάς, όπως προαναφέραμε, περιλαμβάνονται στα φύλλα 90α-97α και καλύπτουν την περίοδο 1810-1819. Η Μονή της Ολυμπιώτισσας, αγόρασε το τσιφλίκι της Τσαπουρνιάς τον Σεπτέμβριο του 1810. Στο φ. 90α ο μοναχός γραφέας του καταστίχου

64. Μπανήγυρις < πανήγυρις.

65. Στάμινά: η γυναίκα του Στάμου (Σταμάτη).

66. Ζυγούρινα: η γυναίκα του Ζυγοῦρη.

67. Το 1 ταγάρια (δηλαδή 11 οκάδες) κόστιζε 2,5 γρόσια, ενώ τον προηγούμενο χρόνο κόστιζε 2 γρόσια.

68. Ζυγοῦρι: αρνὶ μεγαλύτερο των 3 μηνών και μικρότερο του έτους.

69. Ρακί: τσίπουρο.

70. Τα 8 ταγάρια ισοδυναμούν με 4 σταμπόλια-αλτσέκια, ήτοι 88 οκάδες (112,816 κιλά).

σημείωσε τα εξής: «σεπτεβρίου πρώτη 1810: κάνομεν ἀρχί σινθεῶ αγίω, δια τό τξευ-
λήκι τξαπορνηά / τα δοσίματα τους: ὅποῦ να ρίξομεν: το δευτέρου». Μέχρι το 1812 η
μονή δεν είχε εξοφλήσει το ποσό της αγοράς, όπως προκύπτει από την εξής σημείωση,
στο φ. 91β: «1812 (...). μπατάρω⁷¹ τὰ ὄσα ἀρτηροῦσαν⁷² ἀπό τήν ἀγοράν τῆς χόρας 90
[γρόσια]».

Και στις καταχωρίσεις του εν λόγω τσιφλικίου κυριαρχεί ο Βλαχοθεόδωρος. Από
εδῶ ἔλαβε πολλές φορές κρασί και ρακί, ἔνδειξη ὅτι οἱ Τσαπουρνιώτες ασχολούνταν
και με την αμπελοκαλλιέργεια, καθῶς και κριθάρι, αρνιά, ζυγούρια και κριάρια.

	γρόσια
φ. 90α, 1810 Σεπτεμβρίου α΄ τόν βλαχοθεόδωρο(ον) βοίθια	52
φ. 90β, 1811 Αὐγούστου 22 κρασί οκ(άδες) 32: και 1 οκ(ά) ῥακί δια τόν β(λα)χ(ο):θεόδωρο καπ(ε)- τ(άνο)	11:36
δί(ο) μέτρο(α) κρασί(ί) τόν καπ(ετάν) θεόδ(ωρον)	6
φ. 92α, 1813 Μαΐου α΄ ἓνα πεδοκόπι :2: καί 2: μέτρα κρασί διά τόν καπετάνον 8	10
φ. 92β, 1814 Αὐγούστου 31 πίασα στο βιλαέτι τοῦ βλαχοθεόδωρο(ου)	50
τον π(α)π(α):γέργον ⁷³ δια τόν καπ(ετάν) θεόδωρο(ον)	63
φ. 94β, 1817 Μαΐου 23 ὄσα ὁ παπ(α) Διονύσιος ἔχει δομένα [κρασί] καί μία οὐκά ῥακί, διά τόν καπετανόπουλον	8:20
1817, Ἰουνίου 22 1 μέτρον κρασί, καί μία οὐκά ῥακί, διά τόν καπετάνιο	4:20
φ. 95β, 1817 Νοεμβρίου α΄-1818 Νοεμβρίου α΄ ὄσα ἐξόδευσαν οἱ χωριανοί ἓνα μέτρον κρασί διά τόν καπετάνον, καί ἓνα διά τόν Μήτηρον τοῦ κα- πετάνου	8:30
δύο μέτρα κρασί, καί δύο ὀκ(άδες) ῥακί δια τόν καπετάνον	8
τόν καπετάνον τζαουσάτικον	4:20
ἓνα ἄρνι τόν καπετάνο	3:20
ὁ γάτζιος ⁷⁴ κριθάρι 16: καί κρασί ῥακί τόν καπετάνον 2:20	18:20
ὁ ζηγοῦρις κριθάρι 12 καί τζεργόπλος ⁷⁵ κριθάρι 8	20
ὁ Γιαννίκης κριθάρι 16: καί τζαουσάτικον τοῦ καπετάνου 8	24
δύο κριάρια τόν καπετάνον	24

71. Μπατάρω· αφαιρώ.

72. Αρτηρούσαν· υπολείπονται, απέμειναν ως χρέος..

73. Γέργος· Γιώργος.

74. Γάτζιος < Γεωργάτζιος < Γεώργιος.

75. Τζεργόπουλος < Τσεργόπουλος· ο γιος του Τσεργά (αυτοῦ που πουλάει τσέργκες-φλοκάτες).

ὁ τζικούλας ⁷⁶ κριθάρι 34: καί μέλι 10: ἕνα κριάρι, καί ἕνα ζιγοῦρι τόν καπετάνον 19	63
ἕνα κριάρι καί ἕνα ζιγοῦρι τόν καπετάνον	15:20

4. ΟΙ ΑΠΟΛΑΒΕΣ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΤΣΙΦΛΙΚΙ ΤΗΣ ΝΤΑΒΑΣ-ΔΙΑΒΑΣ

Στο κατάστιχο 216 της Ολυμπιώτισσας οι καταχωρίσεις του τσιφλικίου της Ντάβας-Διάβας, όπως προαναφέραμε, περιλαμβάνονται στα φύλλα 66α-77β και καλύπτουν την περίοδο 1801-1819. Η Μονή της Ολυμπιώτισσας αγόρασε το τσιφλίκι αυτό το 1801, οπότε αρχίζουν και οι καταχωρίσεις των κάθε λογής εισφορών της: «1801: καταγραφί του τσευλοικίου ντάβα ὅσα δίνομεν δευτέρι / αυτόν (;) καί να τα ρίξομε στίν χόραν, δηα να τα σινάξο/μεν χρονηκίς: α^η νόεμβρίου».

Η παρουσία εδώ του καπετάνιου των αρματολών, μάλλον του Βλαχοθόδωρου, επισημαίνεται μόνο μία φορά, το έτος 1802.

	γρόσια
φ. 67α, 1802 Νοεμβρίου α΄ τοῦ καπετάνου δύο φορές βοϊθια ἀσλ. 50 και 15	65

---

76. Τζικούλας < Τζίκας < Ζήσης.